

Будурова Ганна Миколаївна

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри господарського права і процесу, кандидат юридичних наук,
доцент*

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА НА ОСКАРЖЕННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ У ГОСПОДАРСЬКИХ СПРАВАХ ЗА НОВИМ ГПК УКРАЇНИ

3 грудня 2017 року – часу, коли набув чинності новий Господарський процесуальний кодекс України (далі – ГПК України), запрацював в оновленому складі Верховний Суд та запроваджено нові правила здійснення господарського судочинства – суб'єкти господарювання, органи державної влади та місцевого самоврядування, юристи-практики та наукова спільнота перебувають в постійному очікуванні судових рішень, які або продемонструють якісне оновлення судового розгляду господарських справ, або, навпаки, підтвердять сумніви щодо численних нововведень до господарського процесу.

Попри постійне і наукове, і аналітичне обговорення ефекту від реформування положень процесуального кодексу, лише конкретні справи дозволять «відпрацювати» передбачені у цьому законі механізми, ситуації і наслідки.

У контексті положень, що стосуються оскарження судових рішень у господарських справах, перше, про що слід зазначати, так це про істотне звуження можливостей для перегляду судових актів у порядку апеляційного та касаційного провадження. І якщо в частині апеляційного оскарження зміни торкнулись строків, зі впливом яких незалежно від поважності причин їх пропуску суд відмовить у відкритті апеляційного провадження (ч. 2 ст. 261 ГПК України), то в частині касаційного оскарження наведено прямі заборони щодо перегляду рішень у певних категоріях справ.

Наведемо основні обмеження.

1. Чинний ГПК України змінює правила поновлення строку на апеляційне та касаційне оскарження після спливу одного року з дня складення повного тексту судового рішення. Відповідно до ч. 2 ст. 261 нової редакції ГПК України незалежно від поважності причин пропуску строку на апеляційне оскарження суд апеляційної інстанції відмовляє у відкритті апеляційного провадження, якщо апеляційна скарга подана після спливу одного року з дня складення повного тексту судового рішення, крім випадків: 1) подання апеляційної скарги особою, не повідомленою про розгляд справи або не залученою до участі в ній, якщо суд ухвалив рішення про її права, інтереси та (або) обов'язки; 2) пропуску строку на апеляційне оскарження внаслідок виникнення обставин непереборної сили. Аналогічне положення міститься і у ч. 4 ст. 293 ГПК України стосовно касації.

Таким чином, нова редакція ГПК України поширює обмеження щодо відновлення строку на оскарження судових рішень після спливу одного року з моменту їх проголошення (складення повного тексту) на всіх учасників процесу, а не тільки на прокурора, орган державної влади або місцевого самоврядування, як це було раніше. Загалом, це змусить осіб, прямо чи побічно залучених у господарський конфлікт, уважно слідкувати за перебігом його вирішення у господарському суді. Разом із цим, не гарантують відновлення пропущеного строку, на нашу думку, і сформульовані виключення з загального правила: з огляду на змінений підхід у порядку судового доказування, видається, що особі, яка не була залучена до участі у справі, таки доведеться доводити, що вона не знала і не могла знати з інших джерел про наявність відповідного судового провадження, рішення по якому вплинуло на її права та обов'язки.

2. Відповідно до ч. 3 ст. 287 ГПК України, не підлягають касаційному оскарженню: 1) рішення, ухвали суду першої інстанції та постанови, ухвали суду апеляційної інстанції у справах, рішення у яких підлягають перегляду в

апеляційному порядку Верховним Судом; 2) судові рішення у малозначних справах, крім випадків, якщо:

а) касаційна скарга стосується питання права, яке має фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовчої практики;

б) особа, яка подає касаційну скаргу, відповідно до цього Кодексу позбавлена можливості спростувати обставини, встановлені оскарженим судовим рішенням, при розгляді іншої справи;

в) справа становить значний суспільний інтерес або має виняткове значення для учасника справи, який подає касаційну скаргу;

г) суд першої інстанції відніс справу до категорії малозначних помилково.

Тобто, наразі підхід законодавця до касації по малозначним справам виглядає наступним чином: за загальним правилом, оскаржувати рішення, ухвалені у цих справах не можна, але не без винятків. Навіть поверхневий аналіз наведених вище винятків демонструє їх надмірну завантаженість такими оціночними категоріями, як «фундаментальне значення», «єдина правозастосовча практика», «значний суспільний інтерес», «виняткове значення для учасника справи». Кількість вписаних суб'єктивних категорій навіть у рамках цього інституту викликає лише зауваження, особливо на фоні посилення загальної формалізації господарського процесу. При цьому слід зважати і на достатню умовність категорії малозначних справ: окрім справ із вимогами до 100 прожиткових мінімумів для працездатних осіб, до них можна віднести знову ж оціночні справи «незначної складності» із вимогами до 500 прожиткових мінімумів для працездатних осіб. Одночасно, з цієї групи випадають справи із немайновими вимогами, які підчас не ускладнені численними учасниками та доказами.

Слід підкреслити, що суб'єктивізм одного судді за процесуальним кодексом наразі може бути подоланий суб'єктивізмом суддів вищестоячих інстанцій: справа, помилково віднесена судом першої інстанції до малозначних

і, відповідно, розглянута у порядку спрощеного позовного провадження, може бути у апеляції переглянута у порядку загального позовного провадження. При цьому можливість виправлення помилки у процесуальному порядку не обнадіює, навпаки, подібна практика виглядає досить загрозливо. Адже, якщо закон надає суду право у такий відносно легкий спосіб оминати існуючі проблеми із відсутністю чітких параметрів віднесення справ до певної категорії, годі сподіватися на оперативне виправлення запропонованих оціночних категорій. Зважаючи на це, С. Яценко, наприклад, вбачає врегулювання цього питання у підготовці ВС приблизного та відкритого переліку таких справ, що підпадають під сформульовані законодавцем визначення, інакше ВС буде «завалений» касаційними скаргами по малозначних справах лише з тих підстав, що касанти не будуть правильно визначати допустимість малозначної справи ВС [1, 52].

Як відомо, зазначені зміни є наслідком реалізації послідовної політики держави щодо розвантаження системи національних судів, у т.ч. господарських, шляхом попередження подання численних необґрунтованих скарг (зловживання правом на оскарження), скарг у справах із незначною ціною позову тощо, що у зв'язку із істотним підвищенням розміру судового збору ще за часів чинності попереднього ГПК України давало свої результати. Зокрема, у 2016 р. Конституцією України були переглянуті основні засади судочинства, серед яких і право на касаційне оскарження судового рішення, яке стало можливим лише у визначених законом випадках (п. 8 ч. 1 ст. 129) [2].

Ці положення йдуть усупереч із загальною конституційною гарантією «на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади...», передбаченою ч. 2 ст. 55 Конституції України, а підчас можуть бути витлумачені і як перешкода у доступі до правосуддя. Зокрема, до такої позиції пристає В. Резнікова, аналізуючи обмеження в апеляційному перегляді ухвал господарських судів у порівнянні з європейською судовою практикою.

Науковець наголошує, що ЄСПЛ вважає доступ до апеляційного та/або касаційного оскарження судових рішень важливою складовою забезпечення прав, гарантованих ст.ст. 6 і 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [3].

Право на доступ до суду безпосередньо не гарантується ст. 6 Конвенції, але практичне користування процесуальними гарантіями є неможливим без доступу до суду: «такі ознаки процесу, як справедливість, публічність, розумність строків провадження, позбавляються сенсу, якщо немає судового провадження як такого» (Рішення у справі «Голдер проти Сполученого Королівства» (*Golder v. UK*) від 21.02.1975 р., заява №4451/70, п.35). У рішенні по іншій справі ЄСПЛ відзначив, що доступ до суду не може бути абсолютним і може бути обмеженим, особливо щодо умов прийнятності скарги. Однак право доступу до суду не може бути обмежене таким чином або у такій мірі, що буде порушена сама його сутність. Ці обмеження повинні мати законну мету та дотримуватися пропорційності між використаними засобами та досягнутими цілями (Рішення у справі «Мельник проти України» (*Melnyk v. Ukraine*) від 28 березня 2006 року, заява № 23436/03).

Спираючись на останній висновок, можна стверджувати, що реалізація принципу пропорційності у господарському процесі за наявного регулювання доступу до апеляційного/касаційного оскарженні не може бути досягнута: умовність однієї категорії (малозначних справ), помножена на невизначеність інших оціночних категорій (винятків із заборони на оскарження), не лише не здатна забезпечити захист прав та охоронюваних інтересів суб'єктів оскарження у кожній конкретній справі, а, навпаки, сприятиме розбалансуванню правових позицій з досліджуваних питань. Не виключено, що тривала відсутність єдинообразного підходу до вказаних категорій взагалі повністю знівелює ефект запроваджених обмежень і кількість справ-виключень перевищить кількість заборонених до оскарження справ.

Список використаної літератури:

1. Яценко С. С. Щодо можливості відкриття касаційного провадження у малозначних господарських справах / С.С. Яценко // Юридична Україна. – 2017. - № 11-12. – С. 48-53.
2. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 02.06.2016 р. № 1401-VIII // Відомості Верховної Ради. – 2016. - № 28. - Ст. 532.
3. Резнікова В. В. Оскарження ухвал в господарському судочинстві [Електронний ресурс] / В. В. Резнікова // Режим доступу: <https://uajcc.org/ru/оскарження-ухвал-в-господарському-су/>